

Institutiones

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΑ ΘΕΟΦΙΛΟΥ
ΑΝΤΙΚΗΝΕΩΡΟΣ

INSTITVTIONES IV

RIS CIVILIS IN GRÆCAM LINGVAM PER THEOPHILVM
Antecessorem olim traductæ, ac fusillime planissimeq; explicatæ: nunc ue
ro primum in lucem restitutæ & recognitæ, cura & studio VIGLII ZVIA
CHEMI Phrysijs. Quarum eximiâ utilitatem eiusdem præfatio
ad Opt. Max. Imp. CAROLVM abunde declarat.

10

17386

Num. 42 cap. X num. 12.

BASILEAE IN OFFICINA FROBENIANA
ANNO M. D. XXXIII

*Cantum est Cæs. & Catholicæ Maiestatis priuilegio, ne quis aut hunc, aut alium per nos au-
ditum librum impune intra quatuor annos imprimat, ut uersa pagina docebit.*

CAROLVS QVINTVS

DIVINA FAVENTE CLEMENTIA ROMANORVM IMPERATOR Augustus, ac Rex Germaniæ, Hispaniarum, utriusq; Siciliæ, Hierusalem, Hungariæ, Dalmatiæ, Croatiæ, Insularum Baleariũ, Sardinia, Fortunatarum, & Indiarum, ac terræ firmæ maris Oceani &c. Archidux Austriæ, dux Burgundiæ, Lotharingiæ, Brabantia, Lymburgiæ, Luxemburgiæ, Gheldriæ, Vuirtembergæ &c. Comes Habsburgi, Flandriæ, Tyrolis, Arthesiæ & Burgundiæ Palatinus, Hannoniæ, Holandiæ, Zelandiæ, Ferreti, Kiburgi, Namurci & Zutphania, Lanitgrauis Alfatia, Marchio Burgoniæ & Sacri Romani Imperij &c. Princeps Sueuiæ &c. Dominus Frisiæ, Molinæ, Salinarum, Tripolis & Mechliniæ &c.

QVVM ratio nostri muneris, quo Dei bonitate fungimur, in primis hoc de poscat, ut non solum armis Imperij fines tueamur, pacem subditis conciliemus, sed etiam ut industriam rebus moderandis, uirtutē uitij extirpandis, sapientiā liberilibus studijs promouendis, pari cura hominũ animis inseramus, atq; ad hoc plurimum ualeat tot sæculis seruata pia literarũ monimēta, è quibus ceu penu diuise, perpulchra totius uitæ exēpla, recta q; cõsilia, & p̄mere, & mortalib. sub cõspectũ exhibere licet: Ideo non solũ ab iniuria uindicandos, uerũ etiã accurata diligentia fouendos arbitramur eos qui operã suam promouendis bonarũ literarũ studijs, ac restituendis, illustrandisq; ueterũ autorũ monumentis interponunt, suoq; sumptu & labore præstãt, ut optimi quicq; libri perq; emendate, correcteq; in lucẽ edãtur. Quũ itaq; ad præsens librũ Græcarũ Institutionũ, studio & cura docti, fidelis nostri dilectũ Viglij Zũchemi Phrysi inuentũ, & in lucẽ assertũ, eiusq; Cõmentaria in decẽ Titulos Institutionũ. quib. fere tota testamentorũ materia declarãt, nostri & Impij sacri fideles dilecti, Hieronymus Frobenius & Nicolaus Episcopus suis impẽlis diligẽter & accurate imprimẽda susceperint, ne quispiã reip. iniudæ prætextu huiusmodi libros in eorũ, q; primi suarũ facultatũ impensis illos excuderint, detrimentũ temere imitet. Hoc publico edicto cautũ uolumus, & sancitũ, ne quis omnino, quacũq; Imperij Romani fines patent, uel has ipsas Institutiones, & p̄gnarrata Viglij Zũchemi Cõmentaria, uel alia quẽcũq; bonorũ Autorũ uolumina tam Græca q; Latina, aut alterius cuiusuis linguae, quæ iudẽ Hier. Frobenius & Nicolaus Episcopus intra decẽ annos à Dato præsentũ supputãdos typis suis excudẽt, intra proximos quatuor annos à prima eorundẽ æditione, ullo pacto pro cudat, aut alibi excusa intra fines Imperij importet, aut aliudẽ adportata uẽdat, distrahat, aut, ut ista ab alijs fiant, autor sit, sub p̄ena grauis indignationis nostræ, & multa decẽ Marcharũ auri puri, quarũ altera pars fisco nostro, fraudis uindici, altera prædictis Frobenio & Episcopio cedat, præter librorũ amissionẽ, q; iudẽ Frobenius & Episcopus ubicũq; locorũ nactos per se uel suos, aut adiuuẽto Magistratus loci, uel citra hoc sibi uẽdicare ac in potestate suã redigere possint. MANDANTES proinde omnib. & singulis Typographis, Bibliopolis, & alijs quibuscũq; nostri et Imperij sacri subditis, cuiuscũq; status, ordinis & cõditionis, ut hoc nostrũ edictũ & decretũ rite obseruẽt, & ab alijs seruãdũ curẽt, ac nihil in cõtrariũ uel faciãt, uel fieri permittãt, quin potius prædictos Hieronymũ Frobeniũ & Nicolaũ Episcopiũ, & quoscũq; ab illis mãdatũ habẽtes, pro eiusdẽ edicti nostri consequẽdo effectu, omni fauore & auxilio prosequant: In fidẽ præsentẽ manu nostra subscriptas, Sigilli nostri app̄essione cõmuniti iussimus. Datũ apud oppidum nostrũ Montisoniũ Kal. Octob. Anno supra sesquimillesimũ tertio & trigesimo, Imperij nostri decimo tertio, & regnorũ nostrorũ duodeuigesimo.

CAROLVS

*Ad mandatum Cesareæ &
Catholice Maiest. propriũ*

Bernburger

AUGUSTISSIMO IN

VICTISSIMOQUE IMPERATORI CAROLO, EIVS NO-
minis quinto, Viglius Zuichemus Phrysius, S. D.

SEPE ego mecum Imperator CAROLE, Opti-
me Maxime princeps, animo reputare soleo, quo-
nam rerum humanarum fato consilioue factum
fuerit, ut ius hoc nostrum Civile, quod tam par-
uis principio fontibus ortum ac duodecim tantum
tabulis olim comprehensum fuit, in tam immen-
sam Constitutionum, Commentariorumq; mo-
lem excreuerit. Et quanquam nullam sine legibus
Repub. stare diu posse, naturaliterq; ferè euenire sciã, ut Ius Civile ex ca-
suum uarietate, nouitateq; interpretationem atq; auctoritatem prudẽtium
desyderet, prouideri tamen in primis & debuisse & potuisse existimo, ne in
tantam immensitatẽ confusionemq; produceretur. Nam nunc si quis rem
ipsam exacte secum expendere uoluerit haud facile dijudicet, satius ne fue-
rit, nullo omnino scripto iure Reipub. gubernari, ut ueteribus illis Lacedæ-
monijs mos olim fuit: an uero tot eam scriptorũ opinionibus, opinionũq;
ambagibus sursum & deorsum (quod dicitur) ferti Principia tamen si quis
secum mente repetat, non minus uilia ac honesta, quã necessaria fuerũt,
sed paulatim (ita uti fit) quæstus & famæ cupiditate, adeo in deteriora pro-
lapsi sumus, ut instauratore tandem aliquo, qui collapsam Reipub. discipli-
nam confusamq; Iuris Ciuilis prudentiam quasi in integrum restituar, ma-
gnopere indigeamus. Adfert hoc malum omnibus propè rebus humanis
diuturnitas, longeuusq; usus, qui dum consistere nequit in abusum ferè ten-
dit. Quapropter bene illi de mortalibus merentur, qui rebus ad interitum
properantibus succurrunt: & quasi ruentibus uetustate ædificijs, nouas sup-
ponant columnas. Quod quidem ante Iustinianum, ipse Iulius Cæsar, effi-
cere in Iure Ciuili destinabat: uidelicet ut ex immensa & diffusa legum co-
pĩa, optima quæque & necessaria in paucissimos libros conferret (hanẽ
enim eius uoluntatem Suetonius Tranquillus in literas retulit). post quem
nonnullam etiam opem huic nostræ disciplinæ optimus Imperator Augu-
stus Cæsar adtulit. nam ut autor est Sex. Pomponius, cũ antea quicumque
studiorum suorum habebant fiduciam, publice de Iure responderent, ac in
contemptum abiret indoctorum multitudine, Prudentium autoritas: edi-
ctum ab illo propositum est, ut nemo deinceps citra ipsius auctoritatem &
permissum respondere auderet. Quod tamen haud diu ratum mansit, tem-
porumq; tandem cursu, & defæctudine penitus abolitum est: præsertim

Confusio iuris

Nota . Nota . Nota

Iulius Cæsar

Suetonius

Augustus cæsar .

Sex . Pomponi

Edictu' Augusti

et deest in ...

post

11. ανωθεν

πᾶσιν

εἶναι

Ἡ ΔΙΑΤΑΞΙΣ Ἡ ΒΕΒΑΙΟΥΣΑ ΤΑ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΑ.

ΑΣΙΑΚΗΣ μεγαλοφροσύνης δὲ τῶν ἰσθμῶν ὅσον ὅπως ηγορευθήτω, ἀλλὰ ἐν νόμοις ὀπιλίχεται. ὡς τε ἐκείνου, καὶ τῶν τῶν κλημῶν, καὶ τῶν τῶν εἰρήνης καιρῶν, ὁρθῶς κυβερνῶνται. Ἐὐνομαίως βασιλεὺς ἀφ' ὁδοῦν νίκης, ὅσον ἐν ταῖς τῶν κλημῶν συμπλοκαῖς ἐνδοκίμων, ἀλλὰ καὶ νομίμοις ὑπνοίαις, τὰς τῶν συγκρατῶν ἀδικίας ἀγαθῶν, καὶ γῆνοιτ' μὲν ἐν νόμοις σεβασίμῳ, θειαμβόιοι δὲ τῶν κλημῶν κρατήσας.

Τὸ τῶν ἐκείνου τῶν ὁδοῦν ἀφ' ὁδοῦν ἐπὶ βολαῖς, καὶ μεγίστη προμηθεῖα τῶν ἰσθμῶν, θεῶν (ὑποδουῶν τῶν ὁμίτων) δὲ λυσιτελεῖ βασιλεύς. Ἐὐνομῶν ἐν κλημοῖς ἰσθμῶν αὐτῶν, τὰ βαρβαρικὰ ἔθνη ἐνδοκίμωντα κηρύττει, πείρει μαθόντα τῶν κρείττων. καὶ εἴτε μὲν ἀφ' ἑκείνου, εἴτε δὲ καὶ ἰσθμῶν τῶν πληθῶν ἀναριθμητῶν ἰσθμῶν, μετὰ πηλὰς ἐν τῶν ποδῶν, ταῖς αὐτῶν ἰσθμῶν νίκης ἐπὶ βολαῖς, τῶν ἰσθμῶν ἀρχῆς, ἐπὶ αὐτῶν προσιδεῖται βασιλεῖα βολῶν. ἅπασ δὲ δὲ μὲν, ἐπὶ νόμων ἐκφωτισθῶν τῶν αὐτῶν, καὶ ἐπὶ τῶν σωτηρίων τῶν ἰσθμῶν, καὶ τὰς μὲν βασιλικὰς ἀδικίας πάλαι συσκευυμένας, καὶ μαχητῶν ἀδικίας, εἰς σαφὴς τῶν ἡγαθῶν συμφωνίας. τειδῶν τῶν κλημῶν, τῶν γῆνοιτ' ἀφ' ἑκείνου, καὶ ἰσθμῶν, καὶ θεοδοσιανῶν, προσέπ δὲ καὶ ἄλλων κλημῶν ἀδικίας, ἵκει μὲν τῶν θεοδοσιανῶν ἰσθμῶν, ἐπὶ πηλὰς δὲ ἐν ταῖς ἐκφωτισθῶν ἀδικίαις, εἰς ἐκφωτισθῶν σωτηρίων, ὁ κλημῶν βασιλεύς, τὰς ἀχρήστους, καὶ τὰς αὐτῶν λυσιτελεῖ, καὶ τὰς ταῖς κρατῶν μαχητῶν, ποδῶν ἐπὶ παρακλήσει μὲν τῶν κλημῶν ἐκφωτισθῶν, ὁμίτων τῶν αὐτῶν γαλιωτῶν ἐξῆς, ἐπὶ τῶν ἀδικίας φροντίδῶν, ἐπὶ τῶν ἀναριθμητῶν τῶν πάλαι νομικῶν βιβλία, καὶ πᾶσα πείρος κρείττων ἰσθμῶν, ὡς ὁδὸς ἰσθμῶν βαδίζων πελοπόννησος, θεῶν κλημῶν ἐπὶ ἰσθμῶν, καὶ τὰς ἐκφωτισθῶν τῶν ποδῶν γῆνοιτ' ἐπὶ σωτηρίων βιβλία. εἴτε δὲ πᾶσα, τειδῶν ἐπὶ ἰσθμῶν μαγίστρω, καὶ ἀφ' ἑκείνου τῶν θεῶν πάλαι, ὅ μὲν ἀλλὰ καὶ θεοφίλω καὶ δωροθῆω, ἀφ' ἑκείνου ἰσθμῶν τὴν καὶ ἀφ' ἑκείνου τῶν σωτηρίων ἀφ' ἑκείνου, καὶ τῶν ἐν νόμοις παιδείων, καὶ τῶν ποδῶν τῶν βασιλικὰς κλημῶν πιστότα τῶν, ἐκ πηλὰν ἐκφωτισθῶν ὁ θεῶν γῆνοιτ' βασιλεύς, εἴτε ἐκφωτισθῶν συγκαλεσθῶν παρήγγελον ἰσθμῶν, ὡς τε καὶ τῶν αὐτῶν ἀφ' ἑκείνου, ἐπὶ ταῖς αὐτῶν

Quorum

ἰσθμῶν. provinciae

Tres Codices

Tribunianus
Theophilus
Dorotheus

καθὼς ἢ νόμος αὐτός ὅ τε ὑπ' αὐτοῦ καὶ

III δε

πρόσεταξαι

S		S		S		S		S	
τρεις παιππος		τρεις μαμμη		S		E		S	
θεός μίγι σος πθες παφός & μητρός		θεις πάπα &		θεις μαμμη		θεία μίγι ση πθες παφός & μητρός		S	
S		E		Δ		E		S	
θείου μίγι ζου & ίος κεί θυγάτηρ		θείου μίγι ζου πρὸς πατρός καὶ μη- τρός		ἀπό- παπ- π &		ἀπο- μάμ- μη		θεία μίγι ζου πθες πατρός καὶ μη- τρός	
S		E		Δ		E		S	
θεός με- γάλου έγγου & εγγύ- νη		θεός με- γάλου καὶ ίος καὶ θυ- γάτηρ		θεία μίγι ζου πρὸς πατρός καὶ μη- τρός		πρό- παπ- π &		πθ- μάμ- μη	
S		E		Δ		E		S	
θείου προ- έγγου & προ- εγγύ- νη		θείου έγγου καὶ εγγύ- νη		θείου ίος καὶ θυ- γάτηρ		θείος πρὸς πατρός καὶ μη- τρός		πάπ- πες μάμ- μη	
S		E		Δ		E		S	
θεία πρὸς πατρός καὶ μη- τρός		θεία πρὸς πατρός καὶ θυ- γάτηρ		θεία πρὸς πατρός καὶ μη- τρός		θεία πρὸς πατρός καὶ θυ- γάτηρ		θεία πρὸς πατρός καὶ εγγύ- νη	
S		E		Δ		E		S	
ἀδελφῶ ἀπείγ- νος ἀ- πειγύ- νη		ἀδελφῶ προέγ- νος προ- εγγύ- νη		ἀδελφῶ έγγου καὶ θυγάτηρ		ἀδελφῶ πρὸς πατρός καὶ μη- τρός		πατήρ μήτηρ	

ίος	α	θυγάτηρ
έγγου	β	εγγύνη
προέγγου	γ	προεγγύνη
ἀπείγ- νος	δ	ἀπειγύνη
διείγ- νος	ε	διεγγύνη
τειείγ- νος	σ	τειεγγύνη

δικετῶν ἔστι κεφαλικῆ, ὡσαυτὸ καὶ ἡ τῶ κερνηλίῃ de ficiatis & ueneficis. καὶ
 ἱλοσθόρων δὲ ἔστι deportatio. εἰσὶ δὲ καὶ δύο ἰσλίῃ, ὁ de ui publica, καὶ ὁ
 de ui priuata. καὶ τῆ βίαν ἔνοπλων, ἢ καὶ χῶρις ὀπλων πλημμελήσαντων. ἀλλ'
 εἰ μὴν ἔνοπλῳ βία ἐπιγενῆθῃ, deportatio εἰσάγεται τῷ πλημμελήσαντι. εἰ
 δὲ δίχα ὀπλων, εἰς τὴ τετρατῆ πειρασίας ἐπάγει τὴ δήμευσις. εἰ δὲ παρὰ
 βίαν παρεθῆνῃ, ἢ χῆρα, ἢ τῷ θεῷ ἀφορισμῶν, τυτέσιμ ἀσκήτεια, ἢ γὰρ
 ὁσκηόνιασιν ἀρπάσει, ἀμα τῆσιν αὐτῶσιν συμβεβηκυῖαι, κεφαλικῶν ἔπιχει π
 μωρίαν. καὶ τὰ εἰρημνῆα τῆ τῶ ἡμετέρῃ βασιλείῃσιν ὁσκαλεῖ. ὡς ἐξῆσ σαφέ
 σθόρων ἔστι γινῶναι. προσβιῶν τῶ τῆσιν καὶ ὁ νόμῳ ὁ ἰσλίῳ ὁ de pecu
 lia peculatus. τῶ τῆσιν πμωρῶν, ὁι πνὸσ χεῖματα ἢ πῆγματα δικηόσια, ἢ ὅτι
 κρε, ἢ ἔλεγγίῃσιν κεκλόφασιν. ἀλλ' εἰ μὴν ἀρχεντὸσ εἴησιν ἢ καιρῶ τῆσιν ἀρι
 χῆσ ὑφελόμενοι δημόσια τινὰ χεῖματα, κεφαλικῶσ πμωρῶνται, ἀμα τῆσιν
 ἔπιχευμνῶσιν αὐτῆσ. πῆσ εἴσιν δὲ τῶσιν αὐτῶσιν ὑφῆσαι τῆσιν κρινῶν, εἰ ὁ πα
 ρὰ τῆσιν κεκλόφῶν εἰδὸτὸσ ἔποσδεξάμενοι. εἰ δὲ πῆσ ἰσλίῳ παρὰ τῶσιν εἰρη
 μνῆσ, ἔποσπίσι τῶ τῆσιν ἰγυλῆμα π δεπρεπατίῃσιν σωφρονίσει. (ἡσιν
 θμῆται τῆσιν πρυβλίκοισ, καὶ ὁ φάβιος, ὁ de plagariis. ὁσ εἰδὸτὸσ κεφαλικῶν
 ἐν τῆσιν βασιλικῶσ ἐπάγει ὁσκαλεῖσιν πμωρίαν. εἰδὸτὸσ δὲ κρυφοτόριαν. ὡσ
 ἐκ τῶσιν κῶσιν, καὶ τῆσιν ὁσκαλεῖσιν ἔστι γινῶναι. εἰσὶ καὶ ἰσλίῃ πρυβλι
 κῆσ νόμοι, ὁ ἰσλίῃ ὁ de ambitu, ἀρμόζων καὶ τῆσιν χεῖματα δῶν τῆσιν πῆσ, ὁ
 τῆσιν τυχεῖσιν αὐτῶσιν ἀρχῆσ. ἢ σοῦν πνὸσ πμῆσ. καὶ ὁ ἰσλίῳ ὁ de reperiendis, κῆ
 νῆμῶν καὶ ἀρχῶν τῆσιν, ἢ καὶ δικασῶν, ἢ καὶ σωῖσθων, ἢ δίκη κεκλόφῶν.
 καὶ ὁ ἰσλίῳ, ὁ de anno, ὁσ πῆσ πμωρῆται, τῶσιν τῆσιν σίτῆσ, ἢ σοῦν τῶσιν ἰσθ
 νίαν τῶσιν φερομῶν ἡδὲ τῶσιν βασιλεύσασιν ἡλῆσ ἀρρεσίφωντασ εἰσ ἰσθῆσ
 τόπῆσ. καὶ ὁ de residuis, κηλάζων τῆσιν διοικῆσασιν τα πηλιτικὰ χεῖματα, εἴτα
 πῆσ λοιπῆσ δασ ἐκ ἀρρεδιδόντα. ἔρι δὲ ἢ πῆσ ἰσθῆσ πνὸσ κεφαλαιῶσ ὁσ
 λῆσονται. καὶ ἰσθῆσ μὴν αὐτῶσιν εἰσ εἰσ ἀπώλειαν ἐπάγει, ἀλλὰ ἄλλασ πῆ
 νῶσ ἔποσβῶνται τῆσιν πλημμελήσαντα, καὶ τῆσιν ἔναντιωθῆντα τῆσιν αὐτῶσιν πα
 ραγγίλμασιν. ἀλλὰ πῆσ τῶσιν πρυβλικῶσ δικασηῶσιν ἀρκεῖ πῶτα δι
 δῶσαι, ὡσ δῶσιν δῆσασθαι νῆσ, καὶ ἀκρω γῶσασθαι ἔπι δῶσιν τῶσιν, ὁσ
 σῶντῆσ παρὰ δῶσασ. ἢ γὰρ ἡδὲ ἡδὲ μελεσθῶσ τῶσιν γῶσασ, ἐκ τῆσιν πηστυτέ
 ρασ τῆσιν διγῶσιν, ἢ τῆσιν τῶσιν πανδῆκτασ διδασηαλῆσ, θεῶ πησῶσ μῆσ ἰσ
 μνείασ, τῆσιν ἀναγῶσασ πησῶσ γῶσασται.

ἀσκήτεια
δικηονίασ

λοιπῆσ. reliqua
residua

T E Λ Ο Σ

BASILEAE IN OFFICINA FROBENIANA
PER HIERONYMV M FROBENIV M
ET NICOLAV M EPISCOPIV M
ANNO M D XXXIIII
MENSE MARTIO

